

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**Bartholomaeus Keckermann (1572–1609) retorikái
és a magyarországi recepció**

Adalékok a hazai 17. századi retorikai műveltséghez

RESTÁS ATTILA

Témavezető: Dr. Imre Mihály

professor emeritus

DEBRECENI EGYETEM

Irodalom- és Kultúratudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2021

1. A doktori értekezés előzményei, célkitűzései és a téma körülhatárolása

Bartholomaeus Keckermann (1572–1609) heidelbergi, majd danckai professzor – rövid élete ellenére is – meghatározó alakja volt a 17. század protestáns tudományosságának. Kiterjedt munkásságát – mintegy 40 önálló kötetét – számos szaktudomány vizsgálta, a magyarországi művelődésben betöltött szerepe miatt a hazai irodalom- és művelődéstörténeti kutatások is jelentékeny eredményeket értek el Keckermann hatásának feltérképezésében. Az újabb kutatások a „nemzetközi kálvinizmus” (*International Calvinism*) kapcsolati hálójában is elhelyezték: első munkái David Pareus tanítványaként jelentek meg Heidelbergben, legjelentősebb könyvei a hanaui Antonius nyomda kiadásában láttak napvilágot, és a nyomdász, Wilhelm Antonius halála után az örökösei is folytatták a tankönyvsorozat kiadását. Keckermann halála után tanítványai jelentették meg a műveit (erről a könyvek előszavai tanúskodnak). Műveinek összkiadását Johann Heinrich Alsted rendezte sajtó alá 1613-ban két kötetben Hanauban *Systema systematum* címmel, míg az ugyancsak kétkötetes *Opera omnia* 1614-ben Genfben jelent meg. Népszerűsége évtizedekkel halála után is töretlennek mondható: 1661-ig folyamatosan jelentek meg művei Európa jelentős szellemi központjaiban, angol és holland nyelvű kiadásai is ismereteseek. Nemcsak Nyugat-Európában volt népszerű, de Új-Angliától Magyarorszáig és Erdélyig szerte Európában (ahogyan ezt Howard Hotson, Graeme Murdock, Szentpéteri Márton kutatásai jelzik).

Disszertációmban ezeket a megkezdett kutatásokat folytatom.

Keckermann a retorikának a hagyományos cicerói öt részes felosztását tanította, és nem vette át a melanchthoni *genus didascalicon*-t sem; ebben Vossius lett a folytatója. Ugyanakkor – a szakirodalom szerint – ő terjesztette el a tárgyalt anyag *generalis* (általános) és *specialis* (különös) részre osztását, amelytől munkája gyakorlati felhasználhatóságának növelését remélte. Ez a felosztás – csírájában – már az 1600-ban megjelent *Rhetorica ecclesiastica*-

ban is megtalálható, fő művének, a *Systema Rhetoricae*-nak (1608) azonban az alapját adja.

Egyházi retorikájának a kettős címe is mutatja a munka kettős természetét (*Rhetorica ecclesiastica, sive Ars formandi et habendi conciones sacras*), azaz egyfelől kapcsolódik a klasszikus retorikai hagyományokhoz, másfelől ahhoz a homiletikai elmélethez, melynek a századfordulón megjelenő darabjai önállósodva tudatosan válnak le erről a humanista örökségről. Ugyancsak kettősség figyelhető meg abból a szempontból, hogy mennyiben hasznosítja Keckermann a rávista megfontolásokat. Az *Ecclesiastica* elején táblázatba foglalva találhatjuk a mű lényegét. Az ágrajz jól szemlélteti az anyag dichotóm felosztását. Nem fért bele e kétosztatú rendszerbe a 2. könyv 3. fejezete (*Usus Rhetoricae ecclesiasticae*), ami a tananyag felhasználásához kíván bevezetőt nyújtani, és a *lectio*, *selectio*, *imitatio* műveleteihez, valamint a sajátos prédikációs gyakorlathoz (*Concionandi propria exercitatio*) ad segítséget.

Disszertációmban nem vállalkoztam Keckermann „életének és műveinek” (*Leben und Wirken, career and writings, życie i działalność*) feldolgozására, hanem kutatásaimat a retorikai munkáinak a vizsgálatára korlátoztam, azonban bevontam a vizsgálatba néhány dialektikai és teológiai munkát is, ugyanis az eddigi kutatás bizonyította e három tudományterület szoros összetartozást. Ugyancsak korlátozást kellett bevezetnem a kéziratok anyag vonatkozásában: a szakirodalom néhány utalását figyelembe vettem, azonban újabb kéziratok feltárására nem volt lehetőségem.

2. Az alkalmazott módszerek vázolója

A kora újkori reneszánsz és barokk irodalom elméleti kereteinek tanulmányozására – ezen belül végzem a Keckermann-retorikák és azok recepciójának a vizsgálatát – a korszakkutatás a retorikatörténet, kritikátörténet, retorikai eszmetörténet terminusokat alkalmazza. A kora újkori retorikák tárgyalásukban leginkább Cicero és Quintilianus, valamint –

néhányuk – a hellenisztikus görög szerzők retorikáit követik. A 20. század közepén például Ernst Robert Curtius monográfiájában az európai kultúra „közös nevezőjének” nevezi a retorikát. Ez a módszer azonban kiiktatja a történetiséget, így már nem tűnik elégségesnek, hogy regisztráljuk például az esetleges Cicero- stb. hatásokat, ugyanis így nem rajzolódnak ki a különbségek és eltérések az egyébként Cicero-követő munkák között. Annak a célnak az eléréséhez, hogy láthatóvá váljanak a különböző retorikai szerzők közötti különbségek, az eszmetörténet (*Intellectual History*) módszertana segíthet, mely a fogalmakat a saját kontextusukban vizsgálja. Lényegében ugyanazok a retorikai témák ismétlődnek a kora újkorban is, de ezen témák egymáshoz való viszonya, tárgyalásuk terjedelmének arányai, a munkák beosztása, szerkezete és felépítése, az imitálandó és kanonikusnak tekintett írók, költők kijelölése, a bibliai és profán példák egymáshoz való viszonya, konfesszionalitás és interkonfesszionalitás megjelenése, a retorika funkciójának a meghatározása stb. – pontosabban ezeknek a szempontoknak az egyedi módon megvalósuló variálása – összességében segítenek leírni a vizsgált korszak retorikai kultúrájának állapotát, s benne Keckermann retorikai rendszerét.

Keckermann egyrészt a 16. századi wittenbergi és strassburgi retorikai hagyomány összegzőjének tűnik, másrészt ösztönzője más irányú folyamatoknak is.

Részleges ismereteink vannak angliai (Thomas Vicars, Thomas Farnaby), svéd (Caspar Bartholin), németországi (Clemens Timpler, Johann Heinrich Alsted, Johann Philip Piscator) és németalföldi (Gerhard Johann Vossius) hivatkozásairól. A hazai szakirodalom azt emelte ki, hogy Andreas Graff, Pécseli Király Imre és Buzinkai Mihály esetében is beszélhetünk Keckermann recepciójáról.

3. Az értekezés új tudományos eredményeinek tézisszerű felsorolása

Keckermann az egyházi szónok által használt beszédnemek fajtáiként megkülönbözteti az *adhortatio* és *dehortatio*, *obiurgatio*, *correptio*, végül *consolatio* példáit. Hasonlít ez a felosztás arra, amit homiletikájában a marburgi Andreas Gerardus Hyperius vezetett be – bár neve egyszer sem fordul elő Keckermann-nál – a prédikáció öt beszédnemeként (*doctrinalis*, *refutatoria*, *institutiva*, *reprehensiva*, *consolatoria*).

A *Systema Rhetoricae* felépítésében a hagyományos ötrészes felosztás kap szerepet, bár a dichotómia is erősen megfigyelhető. Az első rész (*Rhetorica generalis*) 1. könyve az *inventió*val és *dispositió*val, II. könyve az *elocutió*val, azaz *exornatio*val foglalkozik, míg a III. könyvre marad a beszéd előadása, ahol a *memoria* és a *pronuntiatio* tárgyalatik. A második rész szintén három könyvre oszlik, ez a *Rhetorica Specialis* terepe. Ide főleg azoknak az újkorban szükséges gyakorlatias tudnivalóknak az összefoglalása került, amelyek nem fértek bele az első rész klasszikus felosztásába. Ahogyan megfogalmazza Keckermann: „Elsősorban nem az iskola, hanem a közfeladatok, az Egyház és az állam számára kell szónokokat képezni.”

Keckermann az antik retorikák előírását követve a *docere*, *movere*, *delectare* hármasságát emeli ki, azonban – a retorika elválasztását hangsúlyozva a logikától – ezek közül az érzelmek felkeltését: „a szív megindítását” (*motus cordis*) tekinti a szónok legfőbb feladatának.

Úgy tűnik, hogy Keckermann sem választotta szét az egyházi és a világi retorikát. A Melanchthontól indult hagyomány jegyében a Szentírás értelmezéséhez is fel kell használni az antikvitás retorikai kultúrájának az eredményeit, ami által a retorika üdvértelmezői, üdvközvetítői szerepbe kerül, másrészt pedig a szentbeszéd megírásánál és előadásánál sem nélkülözhetők a klasszikus retorika szabályai: vagyis az egyházi és profán ékesszólás tudománya nem állítható egymással szembe. Keckermann retorikáiban a „kettős paradigmarendszer” (Imre Mihály) érvényesülésének számos elemét lehet azonosítani a *genusok* tanának tárgyalásától az *elocutio* alakzatainak bibliai és világi példákon való bemutatásán át az *amplificatio*

jelentőségének a felismeréséig, amit a retorikai *inventio* részben tárgyal nagy terjedelemben.

Keckermann retorikai rendszerének az áttekintése után egy olyan elemet emelek ki, amelynek részletes tárgyalása feltűnő sajátossága Keckermann retorikáinak: az *amplificatio* jelenségét. Ez a kérdés nemcsak a *Systemában* és a *Rhetorica Ecclesiasticában*, de a *Dispositiones orationum* című beszédvázlat-gyűjteményben is hangsúlyosan fordul elő, így egy önálló fejezetben ez utóbbi munkáról is részletesen értekezem, végül Keckermann retorikájának a Johann Mylius által készített összefoglalását mutatom be, amiről még érdemben nem szólt a hazai kutatás.

Keckermann műveiben állást foglal a 16–17. század fordulójának elméleti, nyelvfilozófiai (*ciceronianus–anticiceronianus*) vitáiban. Határozottan ramusi eredetű Keckermann-nál az *euphonia* hangsúlyozása; a téma és a magyar nyelvű értelmezés újszerűségét jelezheti, hogy a Debreceni Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtárban őrzött (jelzete: G.2138) retorikakötet margójára – Szenci Molnár Albert fordításától nem függetlenül – a „szépen szólás, hangadozás, eggyező szép szók” értelmezést írta be egy korabeli olvasó. Önálló fejezet szól a *stylus asianus*, *atticus* és *laconicus*, valamint a *stylus argutus* problémájáról: saját kijelentése szerint ő az első, aki ebben a kérdésben „általános és biztos szabályt ad”. (Eric van der Putten, aki 1607-ben Lipsiust követte a leuveni egyetem professzori székébe, egy évvel a *Systema Rhetoricae* megjelenését követően, 1609-ben jelentette meg értekezését *De laconismo* címmel.) Ugyancsak az aktualitásokra való reagálásnak a példája, hogy az *exaggeratio* alakzatát az angliai Lőpor-összeesküvés (1605) leírásán keresztül mutatja be. A legfrissebb retorikai szakmunkáknak a felhasználást pedig az jelzi, hogy Vossius *Oratoriarum institutionum libri sex* (1606) tankönyvére is többször hivatkozik.

Keckermann retorikai műveiben kapcsolatba hozza egymással az érzelmek felkeltését és a részletező leírást, *hypotyposist*, amit *descriptio graphica*-nak, *energeiának*, azaz *evidentiának* is nevez. Az egyházatyáktól vett példái között Jézus Krisztus szenvedésének részletező leírása retorikai szempontból rokon a mártírtörténetek leírásának részletezésével. A múltbéli

események tehát bizonyos értelemben a hallgatóság szeme előtt jelennek meg, mintha ők is résztvevői, közvetlen átélői lennének a megjelenített jelenetnek. Mindkét retorikájában hangsúlyozza: „Az érzelmeket két dolog, a nagyszerűség és a megjelenítés kelti.” (*Moventur affectus duplici ratione: magnitudine et praesentia.*) Mindezek az eljárások arra szolgáltak, hogy vizuálissá, érzékletessé tegyék a természetfölöttit, meghaladják az emberi nyelvi kifejezés elégtelenségét; az *amplificatio* egyszerre szolgálta a *movere* és a *delectare* igényeit.

A Keckermann által is idézett egyházatyák hívják föl arra a figyelmet, hogy ebből a szempontból is megtörténik az egyháztörténet protestáns átértelmezése, amit az emlékezethelyekért vívott küzdelem interpretációs stratégiáiként is értékelhetünk. Ezzel párhuzamosan a görög és latin egyházatyák művei a mártírnarratíva megalkotásában a katolikus (Granatensis, Caussin, Le Jay) és a protestáns szerzők számára is egyaránt például szolgáltak a kora újkorban.

Tanulságosak a *Dispositiones orationum* tankönyvi példái. A tankönyv összesen 51 témát fejt ki a „gyakorlás végett”, melyek között egyrészt bibliai történetek és a római történelemből vett példák, másrészt a szerző saját korához közelítő, kortörténeti érdekességű események elbeszélései szerepelnek. A feldolgozandó példák sorában a református/protestáns önértelmezés szempontjából meghatározó művek (például: a *Carion-krónika*, John Foxe *Mártírok könyve*) és történetek (Phókasz császár alakja, a brandenburgi szűz története, Lady Jane Gray kivégzésének leírása vagy a Szent Bertalan-éj felidézése) is helyet kapnak. A beszédvázlat-gyűjteményből idézett részletek a katolikus–protestáns szembenállás idején, erősen polemikus közegben egy-egy, a protestáns önértelmezés szempontjából fontos szöveg retorikai elemzését végzik el abból a célból, hogy a beszédek retorikai összetettségének föltárása és tudatosítása után a tanulók maguk is képesek legyenek hasonló beszédek megalkotni. A mintabeszédek nagy hangsúlyt fektetnek az *amplificatio* alakzatainak bemutatására, aminek nagy szerepe van az érzelmek fölkelésében. A retorikakönyvekben az egyházatyáktól idézett részletek hasonló módon – az *amplificatio* példajaként – mutatják be Krisztus

szenvedéstörténetét és kínhalálát. Mindezek arra utalnak, hogy nemcsak a vértanúk hasonlítanak Krisztusra, de történeteik elbeszélése, retorikai megformálása is hasonló lehet. Mind Lady Jane Grey, mind a brandenburgi szűz ugyanazokkal a szavakkal fohászkodik az Úrhoz, mint Jézus Krisztus (Lk 23: 46). Bár ez utóbbi történetnek hagiográfiai eredete is lehetne, erről a szöveg nem szól, és a reformációt megelőző idők kegyességének példajaként mutatja be a kolostorból kiragadott szűz esetét, az esemény történelmi körülményeit hangsúlyozva.

A legújabb neolatin kézikönyv egyik szerzője, Marc van der Poel aszerint csoportosítja a retorikai tankönyveket, hogy azokat szerzője a tudós közönségnek szánta-e vagy iskolai használatra készítette. Keckermann nem készített *Systema Rhetoricae*-jéből rövidebb változatot, hanem kéziratának többségéhez hasonlóan arról is tanítványai és barátai gondoskodtak, hogy az alsóbb fokú oktatásban használható, de mérete és ára miatt is elérhető epitome álljon rendelkezésre. A „Keckermann minor” szerzője, a morva származású Johannes Mylius, aki 1588-ban löcsei, 1595-ben késmárki iskolarektor lett, majd kriptokálvinista nézetei miatt a poroszországi Elbingbe távozott, magyarországi kapcsolatait a továbbiakban is fenntartotta és ápolta. Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy a keckermanni *Systema Rhetoricae* összefoglalása a hazai református iskoláztatásban is népszerűvé vált. A kiadványt 1617-ben ugyanúgy a hanauai Antonius-nyomda jelentette meg, mint a keckermanni tankönyvcsalád többi tagját. Mylius megtartotta az eredeti *Systema* beosztását, bár nem volt problémamentes, hogy az eredeti változat 720 oldalnyi főszövegét 144 oldalra kellett rövidíteni. Ennek eredményeként az *Epitoméban* a retorikai ismereteknek csak a lecsupaszított vázát találhatjuk, a magyarázatok és a megvilágosító példák többnyire eltűntek. Mylius elhallgatja, hogy „az amplificatio a szónoki mesterség legfontosabb kútfője, ami kiváltképp fontos ahhoz, hogy heves érzelmeket váltson ki a hallgatóban.” Ugyanígy hiányzik a logikai és retorikai inventio különbségeinek taglalása vagy a hypotyposis kiemelése. Nem találhatjuk az antik auktoroktól a bibliai könyveken keresztül az egyházatyákig terjedő példasorokat és a Justus Lipsiusra való utalásokat sem. Megváltoztak a mű belső arányai: az

összefoglalásban még inkább nőtt az *elocutio* terjedelme a többi fejezet rovására.

A disszertáció második felében a hazai Keckermann-recepció néhány fejezetét tekintem át. Így elsőként Csanaki Máté Leidenben megjelentetett vitairatát (RMK III. 1387), melyben a Csanakihoz írt *propempticonok* szerzői mutatják azt a társadalmi csoportot, a pataki kollégium vonzáskörzetébe tartozó lelkészi-iskolamesteri kört, akik között a Keckermann-recepció megjelenhetett. A pataki Református Kollégiumban, amely egy időben (a váradi vagy gyulafehérvári udvari skólához hasonlóan) a környékbeli nemesi ifjak nevelésének a feladatait is betöltötte, az „udvari stílust” is el lehetett sajátítani a keckermanni tankönyvekből, a teológushallgatók pedig a hitvitákhoz kaphattak módszerbeli alapozást. A kora újkor „oktatási forradalmában” (H. Hotson) különösen hatékony módszert fejlesztett ki Keckermann a danckai akadémiai gimnáziumban, ennek sikeres alkalmazása állhatatott a módszer hazai alkalmazásának hátterében is.

A szakirodalomban nagy fontosságú témaként jelennek meg a kora újkori retorikák konfesszionális – vagy éppen interkonfesszionális – vonatkozásai. Keckermann már Pareus tanítványaként a kontroverz teológiát sajátította el, majd ő, tanítványai és követői éles vitákat folytattak katolikus, evangélikus és unitárius ellenfeleikkel hitbeli kérdésekről.

Ezért volt fontos, hogy a Szentírást grammatikai, logikai és retorikai vizsgálatnak is alá vessék (például a szereztetési ige: *Hoc est corpus meum* szó szerint vagy szóképként értelmezendő-e). Ezért írhatta Keckermann, hogy „a logikai premisszák nélkül megérteni olyan, mint szárny nélkül repülni”. A pataki diákok Keckermannat idézve bírálták Tolnai Dáli oktatási reformjait, amikor így mondták: „A logica volna a deáknak szárnya s körme, ettől fosztja meg.”

Annak ellenére, hogy az evangélikusok éles polémiát folytattak Keckermann logikai és teológiai műveivel, Jeremias Spiegel retorikaprofesszor Keckermann retorikáját – pontosabban annak a Mylius által készített *epitoméját* – ajánlotta tanulmányozásra a Wittenbergben tanuló

Thurzó Imrének. Másodjára tehát – ugyancsak evangélikus közegben – a 17. század eleji strassburgi Keckermann-recepciót vizsgálom, ami a város egyetemén tanuló magyarországiak (többségükben Matthias Bernegger tanítványai) tanulmányaik alatt megjelent kiadványai alapján rajzolható meg.

Bár a Strassburgban 1616-ban disszertációt megjelentető Listius Ferenc báró munkájában nem fordul elő Keckermann neve, könyvtárának töredékében fennmaradt egy olyan Keckermann-kötete (*Disputationes practicae, nempe ethicae, oeconomicae, politicae* Hanoviae, 1612), amelybe 1615-ben – feltehetően Strassburgban – írta be a nevét.

A Keckermann-recepció szempontjából kiemelkedik a beszercebányai Frisowitz Boldizsár terjedelmes *Oratiója* (RMK III. 1411), mely alcímében utal arra, hogy a szónoklat Keckermann beszédvázlat-gyűjteménye alapján készült (*ad imitationem dispositionis Keckermannianae*). Ebben az időben az elzászi város professzorai nem a retorikai irodalom elméleti praeceptumait adták át hallgatóiknak tankönyveikben, hanem gyakorló szónoklatokat, illetve *Loci communes*-gyűjteményeket jelentettek meg, ebben – és a politikai témák sokaságában – vették hasznát Keckermann felhasználásának.

Frisowitz 1627-ben kiadott *Oratio de praecipuis requisitis consilarii* című műve a rövidebb munkákkal szemben a terjedelmével hívja föl magára a figyelmet: a beszédet megelőző három ajánló szöveggel együtt 204 oldalas. A mű alapján tanulmányozhatók a szónoki bővítés logikai és retorikai alakzatai, de a beszéd aktuális politikai utalásai is elemezhetők. Frisowitz ugyanis kapcsolatba került a Nyugat-Európában peregrináló Bethlen Péter gróffal, az erdélyi fejedelem unokaöccsével, így munkáiban a fejedelmi család hatalmi reprezentációja is megjelenik.

Frisowitz Boldizsár vizsgált művének műfaja *oratio*, és nem disputáció vagy disszertáció, bár néhány szóbeli előadásra utaló jelen kívül (pl. megszólítja a hallgatóságát) alig van különbség a két műfaj között; tartalmilag a Bernegger vezetésével készült disputációkkal rokon, mely írójuk (előadójuk) jártasságát bizonyítja a politika tudományának terén. Hogyan tekinthetünk tehát ezekre a munkákra? Az ugyancsak strassburgi nyomtatványt megjelentető Schödel Márton *Disquisitióját* Kaposi Márton

aforizmagyűjteménynek, Kees Teszelszky idézetgyűjteménynek nevezi. Ezek felépítése, szerkezete ugyanolyan, mint a többi Bernegger-tanítvány értekezése vagy Frisowitz szónoklata. Mindezek a művek közhely-gyűjteménynek (*loci communes*) tekinthetők; bennük bizonyos „titulusok alatt”, azaz témák szerint csoportosítva találhatók meg a klasszikusokból kiírt bizonyító érvek, példázatok. Ismeretes, hogy Révay Péternek fennmaradt a Strassburgban megkezdett közhely-gyűjteménye, ahogyan Szenci Molnár Albert hasonló gyűjteményére is mostanában figyelt fel a kutatás. Johannes Sturm retorikatanítási módszere is a *loci communes* összegyűjtésén és értelmezésén alapult, új impulzust adott azonban ennek, hogy Justus Lipsius, akinek műveit Bernegger is kommentálta, valamint Jean Bodin, aki ugyancsak megjelenik a berneggeri disszertációkban, a saját műveiket antik vagy kortárs szerzők idézeteiből és *exemplumaiból* állították össze. Az övékhez hasonló művek elkészítéséhez nyújthattak segítséget a bemutatott nyomtatott közhely-gyűjtemények.

Bár az *Oratio de praecipuis...* alcímében utal arra, hogy forrása Keckermann tankönyve, valójában azonban Frisowitz közvetlenül más forrást is használt szónoklata elkészítéséhez: Andreas Rey a Naglowice 1607. július 21-én megvédett disputációját, amely védelem elnöklő professzora Keckermann volt. Ez a munka témáját tekintve igen hasonló a strassburgi *Oratio*hoz, azonban a magyar utalásokat nem tartalmazza. Így a vázlatnak a Bonfini-idézetekkel való bővítése bizonyára Frisowitz egyéni munkájának tekinthető. Andreas Rey a Naglowice eme értekezésének is van még egy magyar vonatkozása: előszavában utal Keckermann Magyarországra, amit a „polgárháborúk” sújtotta országok között említ; utalása alighanem a Bocskai-felkelésre vonatkozik.

Ennek a fejezetnek a végén – mintegy függelékként – néhány eddig ismeretlen RMNy-, RMK- vagy egyéb *Hungarica*-tételt is azonosítottam.

Jelölt: Restás Attila
Neptun kód: FDFUVM
Doktori Iskola: Irodalomtudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10032765

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (10)

- Restás, A.:** Csanaki Máté Martini-ellenes vitairata Keckermann védelmében (1625).
In: Scientiarum miscellanea : latin nyelvű tudományos irodalom Magyarországon a 15-18. században. Szerk.: Kasza Péter, Kiss Farkas Gábor, Molnár Dávid, Lazi K., Budapest, 191-197, 2017, (Convivia Neolatina Hungarica, 2416-125X ; 2.) ISBN: 9789632673240
- Restás, A.:** Két ismeretlen strassburgi nyomtatvány: Michael Joannes Moslehner magyar nyelvű verse (1633) és Joannes Kempius jogi disputációja (1632): (Pótlás az RMNy-hez, az RMK-hoz és az RMSz-hez).
In: In via eruditionis : Tanulmányok a 70 éves Imre Mihály tiszteletére. Szerk.: Bitskey István, Fazakas Gergely Tamás, Luffy Katalin, Száraz Orsolya, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 74-81, 2016. ISBN: 9789633185759
- Restás, A.:** "Ország, város, Ecclesia": Identitás-elemek egy unitárius kéziratok prédikációskötetben.
In: Od reformácie po založení cirkvi = A reformációtól egyházalapításig. Szerk.: Peter Kónya, Annamária Kónyová, Vydavateľstvo Prešovskej University, Prešov, 248-258, 2015. ISBN: 9788055513324
- Restás, A.:** Konfesszionalitás és mártírológia Keckermann retorikai műveiben.
In: Mártírium és emlékezet: Protestáns és katolikus narratívák a 15-19. században. Szerk.: Fazakas Gergely Tamás, Imre Mihály, Száraz Orsolya, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 63-71, 2015. ISBN: 9789633184653
- Restás, A.:** Két bölöni unitárius kéziratok prédikációskötet tanulságai: Zsidó-magyar sorspárhuzam, szövegátvétel, kritikátörténet.
In: Stephanus noster: Tanulmányok Bartók István 60. születésnapjára. Szerk.: Jankovics József, Jankovits László, Szilágyi Emőke Rita, Zászkaliczky Márton, Reciti K., Budapest, 173-188, 2015. ISBN: 9786155478161

6. **Restás, A.**: Régi tankönyvek ózdi könyvtárakban.
In: Közösségek, sorsok, tradíciók: Tanulmányok a Barkóságról. Szerk.: Alabán Péter, Alapítvány Szentsimon Fejlesztésére, Ózd, 138-144, 2015, (Studia Barkonum, 3.) ISBN: 9789631230208
7. **Restás, A.**: A fertilitas Hungariae-toposz változatai egy 17. század végi tézisnyomtatványban: (Hungaria seu Disputationes miscellaneae de natura Hungariae, 1700).
In: Nyelv, lelkiség és regionalitás a középf- és kora újkorban: Előadások a VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson. Szerk.: Gábor Csilla, Korondi Ágnes, Luffy Katalin, Tóth Zsombor, Balogh F. András, Egyetemi Műhely Kiadó : Bolyai Társaság, Kolozsvár, 484-493, 2013. ISBN: 9786068145457
8. **Restás, A.**: Bartholomaei Keckermanni Systematis rhetorici Epitome (1617).
In: Eruditio, virtus et constantia : Tanulmányok a 70 éves Bitskey István tiszteletére. Szerk.: Imre Mihály, Oláh Szabolcs, Fazakas Gergely Tamás, Száraz Orsolya, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 55-60, 2011. ISBN: 9789633181065
9. **Restás, A.**: Mátyás király alakja Matthias Bernegger (1582-1640) Tacitus-kommentárjaiban.
In: Erdély reneszánsza: a 2008. október 8-11. között tartott konferencia előadásai. Szerk.: Gábor Csilla, Luffy Katalin, Sipos Gábor, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 66-70, 2009. ISBN: 9789738231917
10. **Restás, A.**: Az Amplificatio alakzatai Keckermann retorikáiban.
In: Nyelvészet és irodalomtudomány. Szerk.: Selyem Zsuzsa, Kriterion, Kolozsvár, 27-42, 2001. ISBN: 9732606274

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (3)

11. **Restás, A.**: "Inter idiotas et rusticanos": Szövegalakítás és tanítás egy bölöni unitárius kézirat predikációskötetben.
Stud. Litt. 52, 189-203, 2013. ISSN: 0562-2867.
12. **Restás, A.**: A "methodus Cellariana" Debrecenben.
Kv. kv. 24, 111-123, 2002. ISSN: 0139-1305.
13. **Restás, A.**: Keckermann retorikái: Fejezet a magyarországi retorikaoktatás történetéből.
Irodalomtörténet. 31 (4), 477-497, 2000. ISSN: 0324-4970

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (2)

14. Voellus, J., ford. **Restás, A.**: A szónoklás általános elmélete.

In: Retorikák a barokk korból. Szerk.: Bitskey István, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 145-155, 2004, (Csokonai könyvtár. Források : Régi kortársaink, 1418-3242 ; 10.) ISBN: 9634727581

15. Keckermann, B., ford. **Restás, A.**: A retorika rendszere.

In: Retorikák a reformáció korából. Szerk.: Imre Mihály, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 189-259, 2003. ISBN: 9634724418

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2017.08.22.

